

У статті розглянуто роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації у загальному процесі гуманізації освіти. Автор окреслює проблеми, які потребують вирішення для навчання іноземної/ділової іноземної мови, побудованої на основі навчальної автономії студента, та пропонує шляхи щодо їх вирішення.

Зростання інформаційного потоку, розширення ділових, професійних і культурних зв'язків України з країнами ЄС вимагає від випускника немовного закладу згідно сучасних стандартів досягнення ними рівня незалежного користувача мови (B2) [1]. Це зумовлює необхідність розробки нових підходів до навчання дисциплін «Іноземна мова» (ОКР «Бакалавр») та «Ділова іноземна мова» (ОКР «Магістр») як обов'язкових у немовному ВНЗ; впровадження інноваційних технологій, які уможливають ефективне засвоєння та оперування студентами іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації для вирішення проблем, пов'язаних з професійною діяльністю.

На підставі аналізу літературних джерел визначено, що сучасні підходи до навчання іноземних мов для професійних цілей базуються на принципах активізації можливостей особистості (В.А.Бухбиндер, М.А.Давидова, Г.А.Китайгородська, Н.Ф.Коряковцева, С.Ю.Николаєва, D. H. Brown, W. T. Lile, A. Malley, L. Miller); орієнтованому на зміст навчання (L.Dam, C. Kennedy); навчання, спрямованому на тих, хто навчається (S.Y. Ali, T Dudley-Evans, G. S Murdoch, D. Nunan, R.Oxford, Ch. Sion); навчання, що базується на індивідуальній та самостійній праці тих, хто навчається, встановлюючи норми для себе самого (О. Б.;Бігич, Ю. В. Петровська, Т. Ю. Тамбовкина, О. Б. Тарнопольський, P. Benson, P. Voller., H. Holec, D. Little; W.Littlewood, A. Scharle, A. Wenden, K. Wilson) Тобто, йдеться про необхідність застосування *гуманістичних підходів* у практику навчання іноземних мов (Ф.Бориско, Т.К.Графова, Л.С.Димова, Н.К.Скляренко, Г.Д.Томахіна, В.В.Сафонова, L.Dam, E.V. Makarevskaya). У центрі уваги таких підходів знаходиться унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита до сприйняття нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях [2, с. 77].

Застосування таких підходів у навчанні є однією з умов успішного оволодіння тими, хто навчається, навичками та вміннями іншомовної мовленнєвої комунікації. Але практична реалізація гуманістичних підходів до навчання є обмеженою низкою дотепер не вирішених проблем, пов'язаних з: 1) відсутністю чіткого розуміння, за рахунок чого реалізується мета навчання іноземної мови; 2) невизначеністю ступеня готовності «середовища» (учасників навчального процесу – викладачів та студентів) до сприйняття ними гуманістичних підходів у навчанні; 3) обранням типу організаційної структури для забезпечення процесу навчання іноземної мови в залежності від мети навчання; 4) визначенням принципів, на основі яких здійснюється таке навчання та вибору видів навчальної діяльності, що уможливають реалізацію наведеного навчання; 5) відсутністю чітких алгоритмів формування організаційних структур, які б забезпечили їх систематизоване використання через недостатню розробленість моделей організації такого навчання, які мають бути забезпечені системами спеціально розроблених вправ; 6) відсутністю підручників та навчальних посібників, добір змісту яких так само як і навчальні матеріали враховували б наведені вище невизначеності.

Мета статті – окреслити проблеми, які потребують вирішення у навчанні іноземної мови на основі навчальної автономії студента та запропонувати шляхи їх подолання в процесі навчання студентів немовних спеціальностей.

З метою характеристики сучасного стану викладання іноземної/ділової іноземної мови в немовних ВНЗ і визначення змісту професійно-орієнтованого навчання використано метод аналізу та узагальнення даних з літературних джерел; для визначення ефективності практичного досвіду навчання - метод анкетування, результати якого

оброблялись методами статистичного аналізу; методи синтезу (угруповання та класифікація) застосовано для розробки моделі організації навчального процесу та обґрунтування відповідних систем вправ для опрацювання навчального матеріалу.

Отже, розглянемо детальніше наведені проблеми та шляхи їх вирішення.

По-перше, обов'язкова вимога досягнення випускниками ВНЗ України рівня незалежного користувача мови безпосередньо пов'язана з розвитком поняття «*навчальна автономія студента*», зміст якого було обґрунтовано автором статті як особливий феномен, що характеризується особистісною, внутрішньою незалежністю студента, його готовністю та здатністю самостійно приймати рішення під час виконання продуктивної навчальної діяльності, планувати, оцінювати, корегувати, удосконалювати й нести відповідальність за її результати в контексті професійного становлення [3, с. 3].

Наступна проблема пов'язана з тим, що ефективність впровадження та надання автономії залежить від ставлення учасників (викладачів та студентів) до її розвитку та надання у процесі навчання. Для визначення ступеня готовності навчального середовища до сприйняття ними навчальної автономії було укладено анкету та проведено опитування 125 викладачів та 174 студентів з 16 ВНЗ України, результати якого підтвердили, що більшість респондентів (56,8% викладачів та 67,8% студентів) навчальну автономію пов'язують з гуманістичними підходами щодо організації процесу навчання [4, с.93].

По-третє, організація навчання потребує визначеності щодо формування типу організаційної системи, оскільки саме він уможливорює створення умов для реалізації навчання на основі автономії студента. На основі системного підходу [5, с.33] визначено мотиваційний тип організації навчання, оскільки він враховує реакцію суб'єктів на спонукальні стимули, тобто базується на гуманістичних принципах. Розроблена модель навчання мотиваційного типу складається з опису рівня організації цього процесу, його складових, зокрема характеристики тих, хто навчається, динаміки взаємодії між ними та викладачем і рівня прийняття рішень у ситуаціях лінгвoseмантичних невизначеностей [6].

Особистісний потенціал студентів у системі навчання мотиваційного типу набував реалізації через їх залучення до створення навчальних проєктів, участі у рольових та ділових іграх, тобто, високо мотивуючих видах навчальної діяльності, що відтворюються за таких форм організації навчання в умовах гуманізації процесу навчання та забезпечують навчальну автономію студентів, сприяють активізації зв'язків навчальних ситуацій з реальними обставинами зовнішнього середовища [7].

Важливим кроком у вирішенні зазначених проблем є, також, визначення принципів забезпечення навчальної автономії студентів в процесі навчання, на яких має базуватись таке навчання, з яких поряд з *загально-методичним* принципом (інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності), *спеціальних* (забезпечення мотиваційної достатності, реалізації комунікативної компетенції, автономії творчої навчальної діяльності) було визначено *специфічні* – системної єдності, сумісності, типізації та розвитку [8, с.55-56].

Для забезпечення ефективного функціонування процесу навчання іноземній мові на основі автономії студента розробляється модель, методика її реалізації та перевіряється шляхом опрацювання на основі розроблених систем вправ [9, с.75].

Що стосується проблеми відсутності підручників для навчання, то її може бути вирішено в кожному окремому випадку за рахунок розробки посібників з урахуванням: а) типу організаційної структури для забезпечення процесу навчання; б) принципів навчання; в) моделей, за якими ведеться навчання; г) добору автентичних навчальних матеріалів; д) застосування спеціально розроблених систем вправ.

Але, на жаль, за умов скорочення аудиторного часу на навчання іноземної мови сформуванню у студентів в оптимальному режимі англомовну інформаційну компетенцію можливо лише в магістратурі за умов наявності вмотивованих студентів та викладача на основі автентичних матеріалів, організація навчальної діяльності за якими сприятиме розвитку навчальної автономії, необхідної для забезпечення адекватного мовленнєвої ситуації спілкування засобами мови, що вивчається, та створенню умов для формування

незалежного користувача мови. У якості приклада можна навести навчально-методичний посібник з ділової англійської мови, який був розроблений автором статті з урахуванням наведених вище вимог, апробація якого довела доцільність таких розробок [10].

Все викладене приводить до ряду висновків:

Реалізація навчальних цілей (практичної, освітньої, пізнавальної, розвиваючої, соціальної та соціокультурної) при застосуванні гуманістичних підходів у навчанні неможлива без розвитку автономії тих, хто навчається, оскільки її розвиток пов'язаний із здатністю до самооцінки, активізацією пізнавальних здібностей, розвитком мотивації, позитивним ставленням до вивчення іноземної мови, здатністю спілкуватися у професійних та академічних ситуаціях.

Саме в організаціях мотиваційного типу уможлиблюється вибір мотиваційних стимулів та адаптація до соціального середовища.

Упровадження засобів активізації навчальної діяльності забезпечує гармонійне поєднання навчального процесу та реального соціального середовища та поступово готує до прийняття самостійних рішень тими, хто навчається, підводячи їх до рівня автономних користувачів мови.

Для ефективної реалізації навчання мають враховуватися загально-методичні, спеціальні та специфічні принципи, визначатись тип організаційної структури, розробляється модель навчання так само, як розробляється системи вправ, що враховують рівні автономії студентів та забезпечують засвоєння іномовного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
2. Український педагогічний словник / Уклад. С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Караєва Т.В. Методика навчання ділової англійської мови з урахуванням рівня автономії студентів економічних спеціальностей: автореф. дис...канд. пед. наук : 13.00.02 /Т. В. Караєва; Південноукраїнський держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2010. – 21 с.
4. Караєва Т.В. Результаты исследования отношения преподавателей и студентов к гуманизации процесса обучения английскому языку в Украине / Т.В. Караєва // Проблеми гуманізації навчання і культурологічний підхід до методики викладання мови і літератури. – К.: Мова і культура, 2002. – Вип. 4, т. V/I. – С. 92-97.
5. Месарович М. и др. Теория иерархических многоуровневых систем: Пер. с англ./ М. Месарович, Д. Мако и др. - М.: Мир, 1973. - 344 с.
6. Караєва Т.В. Формування організації мотиваційного типу для навчання англійської мови на основі положень теорії ієрархічних систем / Т.В. Караєва // Вісн. нац. техн. ун-ту України “Київський політех. ін.-т.” Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка. – К., 2003. - № 2. – С.111-117.
7. Караєва Т.В. Забезпечення навчальної автономії студентів немовних ВНЗ / Т.В. Караєва // Іноземні мови: Науково-методичний журнал. – 2011. – №3. – С.28-31.
8. Караєва Т.В. Принципи розробки навчальних проєктів студентами економічних спеціальностей/ Т.В. Караєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Випуск 62. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. - № 62. – С. 54-60.
9. Караєва Т.В. Формування системи вправ для навчання ділової англійської мови студентів економічних спеціальностей /Т.В. Караєва // Наука і освіта. Педагогіка і психологія. Випуск 7, вересень-жовтень, 2009. – Одеса: Південний науковий Центр АПН України, 2009. – С. 75-79.
10. Караєва Т.В. Ділова англійська мова: навчально-методичний посібник для студентів немовних спеціальностей; ОКР: магістр денної форми навчання / Т.В. Караєва. – Мелітополь: ТДАТУ, 2012. – 121 с.